

بررسی فرم در کویر دکتري شریعتی با تکیه بر برجسته سازی

مهین عبدالحی

sareeeee.abdolahy1155@gmail.com مرکزی پردیس زینب کبری (س) دانشگاه فرهنگیان

چکیده

مقاله‌ی پیش رو حاصل پژوهشی است که با تکیه بر «برجسته سازی» به دنبال یافتن واژگان و ترکیبات برجسته‌ی موجود در کویر دکتري شریعتی می‌باشد. به همین سبب بعد از بیان مفهوم برجسته سازی، واژگان و ترکیبات به کار برده شده در آن از نظر غیرمتعارف بودن مورد بررسی قرار گرفته است. منظور از برجسته سازی، ساختن کلماتی بدیع است که هم آن را نسبت به قبل زیباتر کند و هم در مفهوم رسانی اش مشکلی ایجاد نکند. نتیجه‌ی بررسی متن کویر نشان می‌دهد که شریعتی بیشتر از سه نوع واژه برای برجسته سازی بهره برده است: الف) ترکیباتی که حاصل ذهن خود نویسنده هستند، ب) واژه‌های محاوره‌ای، ج) واژه‌هایی که متعلق به ادبیات فارسی کهن بوده است. در بخش زنجیره سازی نیز با دو نوع زنجیره سازی رو به رو هستیم: زنجیره‌ی اسمی و زنجیره‌ی وصفی. نویسنده به گونه‌ای کلمات را در کنار یکدیگر نشانده که حاصل آن تکراری گوش نواز و آهنگین است و خود موجبات تأثیر گذاری بیشتر را فراهم می‌کند. و در نهایت در بخش تاریخ گرایي در عین تاریخ گریزی با برقراری تناقضی بین آنچه که نویسنده نسبت به آن تنفر دارد و مفهوم بزرگی که وی را ملزم به نوشتن می‌کند؛ جملات تاریخی و آشنایی را به زبان بیاورد که خود دلیل بزرگی برای متمایز شدن متن کتاب وی با سایر متون وصفی را فراهم کند.

مقدمه

اگر قرار باشد هر نویسنده‌ای را با یک خصوصیت برجسته در نوشته اش بشناسیم یا بشناسانیم، باید گفت شریعتی به عنوان ی نویسنده‌ی معاصر، تا حدی زبان لحن تاریخ گرایانه دارد. و اگرچه خود متعلق به نسل گذشته می‌باشد، اما به حال تفاوت نسل گذشته و نسل اکنون به اندازه‌ی تفاوتی که در سیاق کلام شریعتی مشاهده میشود، نیست. و همین ویژگی تاریخ گرایي او را به یکی از نویسندگان برجسته ی معاصر تبدیل می‌کند. وی از آن جهت که با متن‌های کهن فارسی و حماسه‌ها و داستان‌های برجسته‌ی کشورهای بیگانه آشناست، کلمات در نثر او رسالت مفاهیم را به خوبی ادا می‌کنند و دقت در سبک نوشتاری او نشان می‌دهد که هر کلمه‌ای برای القای مفهوم ویژه‌ای آمده است.

نظر به همین ویژگی و در راستای روشن ساختن یکی از جنبه‌های زبانی در کتاب کویر که امروزه با توجه به حوزه های تحقیقاتی فراوان

در زمینه‌ی شعر، کمتر کسی به نثرهای این چینی توجه می‌کند؛ و در جهت مشخص کردن عوامل متمایز کننده‌ی آن از سایر متون توصیفی و مشابه، بر آن شدیم تا تعدادی از محدود ویژگی های کویر را که موجب نامتعارف شدن آن نسبت به اثرات مشابه است را مورد نقد و بررسی قرار دهیم. آنچه که مهم است در این تحقیق متن کویر محور و ساختار و چگونگی چینش کلمات در کنار یکدیگر مبنای کار قرار دارد. و شامل بخش هایی از قبیل: برجسته سازی، برجسته سازی در واژه، برجسته سازی در واژه های خود ساخته، برجسته سازی در واژه های محاوره، برجسته سازی با واژه های کهن، برجسته سازی زنجیره ای، زنجیره ی اسمی، زنجیره ی وصفی و تاریخ گرایي در عین تاریخ گریزی است.

پیشینه‌ی تحقیق

فراهنجاری، گریز از برخی اصول و قوانین زبان معیار است. این مهم، هم در شعر و هم اتفاق می‌افتد. و در حقیقت همان انحراف از قواعد حاکم و زبان هنجار و عدم مطابقت و هماهنگی با زبان متعارف است.

[1]

در نتیجه‌ی تحقیقات به عمل آمده در زمینه‌ی برجسته سازی اینگونه برداشت می‌شود که بیشترین تحقیقات در زمینه‌ی برجسته سازی شعرها صورت گرفته و کمتر کسی به نثر پرداخته و اگر هم پژوهشی صورت گرفته باشد؛ مربوط به ساختار فیزیکی بوده و از جنبه‌ی محتوایی خارج است. به عنوان یکی از این نثرها «کویر» دکتري شریعتی را می‌توان نام برد که به لحاظ عناصر ادبی و برجسته سازی بسترهای تحقیقاتی زیادی را شامل می‌شود.

برجسته سازی

برجسته سازی به کارگیری عناصر زبان است به گونه ای که شیوه ی بیان جلب نظر کند، غیر متعارف باشد و در مقابل خودکاری زبان، غیر خودکار باشد. [2] هم چنین زبان عادی و غیرعادی یا همان متعارف و غیر متعارف از جهاتی با یکدیگر وجه مشترک دارند؛ که واژه در هر دو عنصری مشترک و بنیادین است. [3]

به کارگیری واژه در دو حالت است که برجسته سازی یا هنجارگریزی را موجب می شود و آن ها عبارتند از: الف) رعایت اصل مال شناسیک؛ ب) اصل رسانگی و ایصال.